

A photograph of a man and a woman standing in a garden. The woman on the left is smiling and holding three large green cabbages. The man on the right is looking down at a single cabbage he is holding. They are both wearing casual clothing. In the background, there are trees and a small green shed. A white circle is overlaid on the image, containing the text 'Wetenschapswinkel'.

Wetenschapswinkel

Sociale Moestuin Sliedrecht

Een tuin voor en door Sliedrechters

rapport 291
november 2012

Ir. Jeroen Kruit, Ing. Bas Janssens

Met medewerking van Michiel van Lent, Danny van Peer, Wendy Lenders, Yvette Drenth

WAGENINGENUR
For quality of life

Wetenschapswinkel

Sociale Moestuin Sliedrecht

Een tuin voor en door Sliedrechtters

rapport 291
november 2012

Ir. Jeroen Kruit, Ing. Bas Janssens

Met medewerking van Michiel van Lent, Danny van Peer, Wendy Lenders, Yvette Drenth

WAGENINGEN UR
For quality of life

Colofon

Titel	Sociale Moestuin Sliedrecht; Een tuin voor en door Sliedrecht
Trefwoorden	Participatie, sociale cohesie, voedsel produceren, recreatie
Keywords	Participation, social cohesion, food production, recreation
Opdrachtgever	Stichting Sociale Moestuin Sliedrecht
Projectuitvoering	Jeroen Kruit Bas Janssens
Met medewerking van	Michiel van Lent Danny van Peer Wendy Lenders Yvette Drenth
Projectcoördinatie	Ir. Jeroen Kruit Ing. Bas Janssens
Financiële ondersteuning	Wageningen UR, Wetenschapswinkel
Begeleidingscommissie	Mirjam Lankreijer, Voorzitter Stichting Sociale Moestuin Sliedrecht Adrie Groen, Bestuurslid Stichting Sociale Moestuin Sliedrecht Jeroen Sakko, Gemeente Sliedrecht Johan Vlug, Studentbegeleider, Van Hall Larenstein Jan Willem van der Schans, Expert stadslandbouw, LEI Wageningen UR Bas Janssens, LEI Wageningen UR Jeroen Kruit, Projectleider, Alterra Wageningen UR Gerard Straver, Coördinator Wageningen UR, Wetenschapswinkel

Fotoverantwoording	De foto's, kaartjes en figuren bestaan deels uit beeldmateriaal van internet en deels vervaardigd door de auteur of de meewerkende studenten
Lay-out en omslagontwerp	Wageningen UR, Communication Services
Druk	RICOH, 's-Hertogenbosch
Bronvermelding	Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit wordt aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding
ISBN	978-94-6173-176-0

Wageningen UR, Wetenschapswinkel rapport 291
Alterra Wageningen UR rapport 2379

Sociale Moestuin Sliedrecht

Een tuin voor en door Sliedrechtters

Rapportnummer 291

Ir. Jeroen Kruit, Ing. Bas Janssens, Wageningen, november 2012

Met medewerking van Michiel van Lent, Danny van Peer, Wendy Lenders, Yvette Drenth

Stichting Sociale Moestuin Sliedrecht

Merelstraat 2a
3362 RK Sliedrecht
Secretariaat@socialemoestuin.nl
www.socialemoestuin.nl

Vanaf augustus 2010 wordt er hard gewerkt aan de Sociale Moestuin Sliedrecht. Een tuin waarin bewoners uit Sliedrecht e.o. groenten en fruit kunnen zaaien, telen en oogsten en waar 'gezonde sociale cohesie' voorop staat. De Sociale Moestuin Sliedrecht is er voor iedereen en richt zich op ontmoeten rond een plezierige tijdsbesteding in de buitenlucht.

Alterra Wageningen UR

Postbus 47
6700 AA Wageningen
(0317) 48 61 92
info.alterra@wur.nl
www.wageningenUR.nl/alterra

Alterra Wageningen UR (University & Research centre). Alterra is hét kennisinstituut voor de groene ruimte. Alterra biedt een combinatie van toegepast en wetenschappelijk onderzoek in een veelheid van expertisevelden op het gebied van de groene ruimte en het gebruik ervan.

LEI Wageningen UR

Postbus 29703
2500 LS Den Haag
(070) 33 58 330
informatie.lei@wur.nl
www.wageningenUR.nl/lei

LEI Wageningen UR (University & Research centre) Het LEI is in Nederland het toonaangevende instituut voor economisch onderzoek op het gebied van land- en tuinbouw en visserij, het beheer van het landelijk gebied, de agribusiness, en de productie en consumptie van voedingsmiddelen.

Inhoud

Voorwoord	7
Voorwoord auteurs	8
Samenvatting	9
Summary	10
1 Een Sociale Moestuin in Sliedrecht	11
1.1 Een ambitieuze droom	11
1.2 Een bliksemstart	11
1.3 Doorpakken zit Sliedrecht in de genen	11
1.4 Vraag aan de Wetenschapswinkel	12
1.5 Leeswijzer	13
2 De Visie	15
2.1 Inleiding: Een inspirerende gezonde en toegankelijke moestuin	15
2.2 Kernpunt 1: ontmoeten centraal	15
2.3 Kernpunt 2: duurzaam en kostenneutraal	15
2.4 Kernpunt 3: een centrumfunctie	16
3 De Praktijk	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Bestuur en organisatie	19
3.3 Samenwerking	22
3.4 Inrichting	24
3.5 Productie, afzet en verkoop	30
3.6 Verdienmodel	31
4 Conclusies en aanbevelingen	33
Wet en regelgeving	35
Literatuur	37

Voorwoord

Sociale Moestuin Sliedrecht: een moestuin voor en door Sliedrechters

Tijdens het lezen van dit rapport is voor mij weer duidelijk geworden hoe bijzonder het idee dat beschreven wordt eigenlijk is. Ik bedoel dan niet alleen het inhoudelijke advies van de Wetenschapswinkel wat hier is weergegeven. Meer doel ik op het geheel van de Sociale Moestuin, wat in 2010 is begonnen met een idee van een bewoonster naar aanleiding van een barbecue met buurtbewoners. Vanuit dit idee is het initiatief tot de Sociale Moestuin ontstaan.

Wat uit dit initiatief blijkt is dat de kracht van samenwerken, gedreven door passie en doorzettingsvermogen, tot een prachtig resultaat kan leiden. Samenwerken met bewoners en met organisaties zoals de Universiteit van Wageningen en de Wetenschapswinkel. Een resultaat dat alleen bereikt kan worden als mensen zich verbonden voelen door gedrevenheid, waarbij ieder zijn eigen steentje bijdraagt.

Als gemeente gaat het er niet om dergelijke initiatieven over te nemen en het vervolgens zelf uit te voeren. Laat het initiatief bij de initiatiefnemer. Immers, de kracht van het project zit in de passie en in de ideeën die juist vanuit de samenleving komen. Wel kun je als gemeente een rol spelen. De gemeente Sliedrecht heeft dat ook gedaan. Een zeer bescheiden rol, maar wel één die in het begin van het proces mogelijkheden makkelijker maakt. Door het faciliteren van praktische zaken als vergaderruimte en het ondersteunen van het haalbaarheidsonderzoek (door de Universiteit van Wageningen), kon mede de basis worden gelegd voor wat nu dan de Sociale Moestuin is geworden. Verder is door de gemeente Sliedrecht meegedacht over een passende locatie die uiteindelijk gevonden werd op een centrale plek in het dorp.

Actieve en betrokken inwoners houden je als bestuurder scherp. De kennis en wat er nodig is in de samenleving ligt in die zin ook op straat. Die rapen we graag op en nemen die mee ten dienste van onze inwoners. Ik wens de Sociale Moestuin een vruchtbare toekomst!

Wethouder Ad de Waard,
Portefeuillehouder Wijk- en Buurtgericht Werken

Voorwoord auteurs

Dit initiatief van de Sociale Moestuin past in een beweging van actieve burgers die zich inzetten voor meer sociale cohesie. Samen voedsel produceren biedt een aantrekkelijke omgeving om vrijwilligers, nieuwsgierigen, ondernemers, sympathisanten, etc. bij elkaar te brengen. Het mogelijk maken van zo'n gezamenlijk project is nog een hele toer. Hier in Sliedrecht is dat niet anders. Het in de steigers zetten van de organisatie, het vinden van een geschikte locatie, het regelen van de basis financiën ten behoeve van de inrichting, het vinden van vrijwilligers, het leggen en onderhouden van contacten, het vinden van samenwerkingspartners, het organiseren van publiciteit, en nog zoveel meer.

De Stichting Sociale Moestuin heeft de Wetenschapswinkel van Wageningen UR gevraagd te ondersteunen met het formuleren van een lange termijn visie en te adviseren over korte termijn maatregelen. Wij hopen dat we met dit rapport de stichting houvast te bieden voor het maken van de eigen keuzes, iets waar het bestuur expliciet om vroeg bij de aftrap van dit project.

De studenten van Van Hall Larenstein hebben onder begeleiding van docent Johan Vlug en onder de vlag van dit project de achilleshiel van het groengebied, waar de Sociale Moestuin onderdeel van uitmaakt, blootgelegd. Het gebied heeft een grote potentie om uit te groeien tot een groene ontmoetingsplek van formaat. Het centraal gelegen groengebied bedient al veel doelgroepen maar is sterk versnipperd. Om ontmoeting echt mogelijk te maken is het noodzakelijk ruimtelijk en organisatorisch meer samenhang te creëren tussen de verschillende functies en het gebied beter toegankelijk te maken. In de studentenvisies is de Sociale Moestuin de motor achter de ruimtelijke en organisatorische veranderingen in het dit gebied.

Het is jammer om nu met dit rapport, wat ook maar een momentopname is, de samenwerking te moeten beëindigen. Net nu de moestuin concreet vorm begint te krijgen ontstaan er legio nieuwe vragen. En juist dat steeds even kunnen sparren over hoe wanneer te handelen is heel waardevol gebleken. Wij hopen dat wij hiermee hebben kunnen bijdragen aan het realiseren van een droom. Aan de inzet van de ambitieuze initiatiefnemers in Sliedrecht zal dat in ieder geval niet liggen.

Samenvatting

De oprichting van een Sociale Moestuin Sliedrecht is voortgekomen uit een burgerinitiatief in de gemeente Sliedrecht in 2010. Binnen amper twee jaar tijd werd het idee voor een Sociale Moestuin medio 2012 werkelijkheid. Gaande de rit werd de Wetenschapswinkel Wageningen UR gevraagd om te helpen bij het uitwerken van plannen voor de korte en langere termijn. Kernpunten voor de sociale Moestuin Sliedrecht zijn in de visie van bestuursleden en sympathisanten:

- Ontmoeten centraal
- Duurzaam en kostenneutraal
- Een centrumfunctie in de gemeenschap voor collectieve voedselproductie

Het onderzoek gaat uit van twee ontwikkelingen: de inrichting en exploitatie van de moestuin an sich en de omgeving waar de tuin onderdeel van uitmaakt. Op langere termijn zijn er mogelijkheden om tuin en omgeving tot een lommerrijk park te integreren waarbij een rol voor de gemeente is weggelegd. De Sociale Moestuin zelf staat voor de exploitatie van de tuin en kan haar sociale rol invullen door mensen samen te brengen, met elkaar te tuinieren en via het organiseren van diverse aanverwante activiteiten de sociale cohesie te versterken.

Aandachtspunten voor de kortere termijn vragen om een slagvaardige organisatie en evenredige taakverdeling onder bestuursleden en vrijwilligers, samenwerking met burens en organisaties, een attractieve inrichting van de tuin, en het benutten van de diversiteit aan mogelijkheden voor productie, afzet en verkoop van producten

Summary

The foundation of a social vegetable garden at Sliedrecht started with a petition in 2010. Within hardly two years' time the idea of a social vegetable garden came true in 2012. During this period Wetenschapswinkel Wageningen UR was asked to support elaboration of plans for the short and long term. The crux for the social vegetable garden in the view of the board and supporters:

- Meeting place as a key factor
- Sustainable and self-supporting (break-even)
- Central role in the community for collective food production

The research focusses on two developments: the design, organization and exploitation of the social vegetable garden and the surrounding area which it is part of. In the long run the social vegetable garden and her surrounding could be integrated into a bigger park structure. Realization of this park structure is very much dependent on the local authorities. The social vegetable garden exploits the garden and will fulfil her social role by bringing people together, gardening together and by organizing different activities to strengthen social cohesion.

For the short term points of special interest are: an effective organization based on equal division of tasks between board members and volunteers, cooperation with neighbours and other organizations, an attractive design of the garden and make use of (exploit) the diversity of possibilities of production and selling products.

1 Een Sociale Moestuin in Sliedrecht

1.1 Een ambitieuze droom

In 2010 zijn de eerste stappen gezet om tot de oprichting¹ van de Stichting Sociale Moestuin Sliedrecht te komen. Dit initiatief, voortgekomen uit een burgerinitiatief en gedragen door Sliedrechtters zelf heeft een droom, een Sociale Moestuin realiseren voor en door Sliedrechtters. De ambitieuze initiatiefnemers weten snel de sympathie van bestuurders en de Sliedrechtse samenleving te krijgen. Maar zijn de ambities wel realistisch en uitvoerbaar? En wat is en wie zijn er nodig om tot een haalbaar plan te komen?

1.2 Een bliksemstart

In 2010 en 2011 is, als voorwaarde voor steun van de gemeente, een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd² met als uitkomst dat een Sociale Moestuin in Sliedrecht perspectief heeft. De initiatiefnemers achter Stichting Sociale Moestuin Sliedrecht bruisen van de ideeën die vragen om verdere concretisering. Om het initiatief goed in de samenleving te kunnen verankeren is het zaak om de missie te vertalen naar een heldere gedeelde visie die kan dienen als kapstok voor te maken keuzes. Ook is er behoefte aan ondersteuning om op korte termijn het complexe proces van het exploiteren van een Sociale Moestuin handen en voeten te geven. In 2011 is de Stichting naar de Wetenschapswinkel van Wageningen UR gestapt met het verzoek voor ondersteuning bij de verdere uitwerking van het ambitieuze idee.

1.3 Doorpakken zit Sliedrechtters in de genen

In antwoord op de uitkomst van het haalbaarheidsonderzoek heeft de gemeente in 2011 haar vergaderfaciliteiten beschikbaar gesteld, een aantal uren ambtelijke ondersteuning toegezegd en neemt ze deel in de begeleidingscommissie van het wetenschapswinkelproject. Er wordt door de initiatiefnemers en sympathisanten effectief gelobbyd en al snel zijn er toezeggingen van sponsors ter waarde van € 6.500 later aangevuld met giften (ook in natura) van onder andere service clubs, particulieren en bedrijven. Aanvullend op twee locaties aan de gemeentegrens komt er via de gemeente ook een interessante locatie in het dorp beschikbaar van circa 4.000 m². In potentie is deze locatie veel interessanter dan de alternatieven buiten het dorp vanwege de centrale ligging in de nabijheid van een tandartsenpraktijk, volkstuinen, sportverenigingen, een natuurspeeltuin, een kinderboerderij en diverse woonwijken. Diverse externe partijen hebben al interesse getoond in het initiatief Sociale Moestuin Sliedrecht. Verkennende gesprekken met onder meer Yulius (geestelijke gezondheidszorg), een bejaardentehuis, de voedselbank, en een restaurant zijn hoopgevend voor mogelijke samenwerking.

1 28 mei 2011

2 Visser (Jurriaan), Kentin (Annemoon), Wang (Xi), Laurenz (Sebastian), Tiwari (Sita), Kharel (Menila), ACT team 808, april 2011. A Feasibility Study: Community Vegetable Garden Sliedrecht. An Academic Consultancy Training report as part of the MSc programme at Wageningen University.

1.4 Vraag aan de Wetenschapswinkel

In 2011 gaat de Wetenschapswinkel van Wageningen UR in op het verzoek van de stichting Sociale Moestuin Sliedrecht en wordt er een onderzoeksplan gemaakt.

Onderzoeksvragen

De Stichting Sociale Moestuin heeft in haar beleidsplan een zeer ambitieuze en brede invulling gegeven middels het formuleren van een missie. Het doel van dit wetenschapswinkelproject is het bestuur te helpen deze missie te vertalen naar een richtinggevende visie op de lange termijn (10 jaar) en te adviseren in de afwegingen/keuzes voor de korte termijn.

1 Onderzoeksvragen gericht op het uitwerken van een richtinggevende visie op een termijn van 10 jaar.

- Wat is dat, een inspirerende, gezonde en toegankelijke moestuin?
- Welke verbinding wordt er gezien tussen voorlichting en educatie op het gebied van natuur en milieu en duurzaamheid en het exploiteren van een Sociale Moestuin?
- Welke mensen gaan de Sociale Moestuin gebruiken (doelgroepen) en waarom?
- Wat is de meerwaarde van het hebben van een of meerdere complexen?
- Welke recreatieve activiteiten (medegebruik) verdragen zich met de doelstellingen van een Sociale Moestuin?

2 Onderzoeksvragen gericht op aspecten (keuzes) die zullen spelen bij de implementatie van de Sociale Moestuin (in de Sliedrechtse samenleving).

- Het genereren van opbrengsten.
- Het identificeren en betrekken van doelgroepen.
- De ruimtelijke opgaven.
- De organisatie en begeleiding van het werk op de moestuin.
- Het genereren van financiën.

3 Op welke punten verdient het beleidsplan aanscherping uitgaande van de gevonden antwoorden bij de verschillende (deel)onderzoeksvragen.

De Stichting Sociale Moestuin Sliedrecht streeft ernaar om middels een toegankelijke, inspirerende en gezonde moestuin de inwoners van de gemeente Sliedrecht nader tot elkaar te brengen, in educatie te voorzien en sociale doelgroepen te ondersteunen in de integratie in de maatschappij. De doelstellingen zijn:

- 1 Het initiëren en exploiteren van één of meer moestuinen in combinatie met educatieve en recreatieve activiteiten;
- 2 Het leveren van een bijdrage aan voorlichting en educatie op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid;
- 3 Andere activiteiten te organiseren die de bekendheid en het gebruik van de moestuin(en) kunnen bevorderen;
- 4 Het verkrijgen van subsidies en andere geldmiddelen ten behoeve van voornoemde activiteiten.

Figuur 1 Missie zoals verwoord in het beleidsplan van de Stichting Sociale Moestuin Sliedrecht.³

3 Bron: beleidsplan Stichting Sociale Moestuin Sliedrecht (2011).

1.5 Leeswijzer

Het initiatief 'Sociale Moestuin Sliedrecht' is voortvarend van start gegaan. Een wapenfeit is dat in juli 2012 een stuk grond aan de Thorbeckelaan in het centrum van Sliedrecht in gebruik is genomen. Hieraan voorafgaand hebben onderzoekers en studenten met het bestuur en direct betrokkenen verkend hoe de moestuin zich zou kunnen ontwikkelen. Input voor deze visie zijn de gesprekken en bijeenkomsten met het bestuur, ervaringen met soortgelijke initiatieven elders en een ruimtelijke verkenning door studenten van Van Hall Larenstein (VHL). Hieruit zijn een aantal kernpunten (ontmoeten centraal, duurzaam en kosten neutraal, centrumfunctie), die als ontwikkelingslijnen uitgezet zouden kunnen worden, af te leiden. Deze kernpunten worden in hoofdstuk 2 als basis van de toekomstvisie kort aangestipt. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de verschillende (praktische) zaken om een duurzame exploitatie van een Sociale Moestuin handen en voeten te geven. In hoofdstuk 4 worden de belangrijkste conclusies en aanbevelingen geformuleerd.

2 De Visie

2.1 Inleiding: Een inspirerende gezonde en toegankelijke moestuin

Een bruisende vrijwilligersorganisatie die erop gericht is om door middel van samen de grond bewerken, groenten te telen, te oogsten en te verkopen ontmoetingen mogelijk te maken. De aan de Sociale Moestuin toegewezen locatie centraal in het Sportpark aan de Thorbeckelaan geeft de Sociale Moestuin een bijzondere positie. Het gebied maakt namelijk deel uit van een serie parken langs de Tiendweg die de gemeente recreatief verder wil ontwikkelen. Het gegeven dat de Sociale Moestuin een plek voor ontmoeten wil worden voor alle Sliedrechtters past goed in dit beeld. Tijdens de presentatie van het studentenwerk was er vanuit diverse geledingen bijval voor de ideeën om het gebied veel sterker te ontwikkelen als een openbaar parkgebied voor alle Sliedrechtenaren. Aan de hand van drie kernpunten wordt in de volgende paragrafen de droom van de Sociale Moestuin uiteengezet.

Dromen worden niet vanzelf plannen. Dromen vragen om afstemming met anderen en bijstelling. Het is belangrijk dat het bestuur van de Sociale Moestuin, maar ook de omgeving, geen afwachterende houding gaat aannemen. De Sociale Moestuin zou een katalyserende rol kunnen hebben om meer samenhang en samenwerken te realiseren. Ze kan een dergelijke rol alleen maar waarmaken als die wordt erkend en ondersteund door de gemeente en andere partijen in het gebied.

2.2 Kernpunt 1: ontmoeten centraal

De Sociale Moestuin richt zich in eerste instantie richten op het ontwikkelen van een *bruisende vrijwilligersorganisatie* die recht doet aan het 'sociale' wat de moestuin wil zijn. Dat wil zeggen mensen bij elkaar brengen door samen groenten te telen. Op termijn zal de tuin zich steeds verder professionaliseren met als focus het bieden van een ontmoetingsplek voor alle Sliedrechtters.

Het bestuur hecht aan het sociale element van de moestuin: het met elkaar samen doen, respect en toegankelijk voor iedereen. Met sociaal beoogt de moestuin niet er alleen te zijn voor specifieke sociaal maatschappelijke doelgroepen zoals minder bedeelden, gehandicapten of werklozen. Uitgangspunt is juist dat de Moestuin open staat voor iedereen, en dat iedere Sliedrechtenaar mee kan werken.

2.3 Kernpunt 2: duurzaam en kostenneutraal

Het is de uitdrukkelijke wens de moestuin met de Sliedrechtters voor alle Sliedrechtters vorm en inhoud te geven. Er wordt zo schoon mogelijk (duurzaam mogelijk⁴) en kostenneutraal geproduceerd. Op de langere termijn wordt met behulp van zonnepanelen en mogelijk met een kleine windmolen energie opgewekt. Met het lokaal en biologisch produceren sluit de Sociale Moestuin naadloos aan op de hedendaagse maatschappelijke ontwikkelingen. Ook de samenwerking met boeren in de regio ontwikkelt zich steeds verder. Het gezamenlijk lokaal afzetten van producten sluit goed aan bij de ambities om duurzaam te produceren⁵.

4 People, Planet, Profit, waarbij ook soms de P van participatie of de P van plezier als vierde P wordt toegevoegd.

5 Gunstige footprint: minimaal transport

2.4 Kernpunt 3: een centrumfunctie

De Sociale Moestuin vormt de spil van het Thorbeckepark dat samen met het Burgemeester Feitsma park een groengebied van formaat vormt. Dit parkgebied heeft als onderdeel van de parkenserie langs de Tiendweg een inrichting die gericht is op ontmoeten en ontspannen. Dit is de plek in Sliedrecht om te tuinieren en te sporten tegen de achtergrond van een weldadig groen decor.

De Sociale Moestuin ontwikkelt zich tot het (ontmoetings)centrum in Sliedrecht voor educatie over voedselproductie. In het parkgebied worden elk jaar markten en proeverijen georganiseerd. Hier kunnen de producten van de moestuin, maar ook van boeren uit de regio worden geproefd. Het is tevens de plek in Sliedrecht waar je terecht kunt met al je vragen over consumptie- en sierteeltgewassen (bloemen). De organisatie van wedstrijden en presentatie van uitslagen (grootste pompoen, hoogste zonnebloem, etc.) vormen mooie aanknopingspunten om samenwerking en ontmoeting gestalte te geven. Educatieve activiteiten krijgen vorm door het geven van studieavonden over bijvoorbeeld het onderhoud van tuingereedschap (winteractiviteit) of over het telen en bereiden van specifieke groenten. En natuurlijk ontbreekt de schooltuin daarin niet. Maar bovenal is de Sociale Moestuin een aangename plek om te zijn en met elkaar de handen uit de mouwen te steken.

Een eigen winkel op de tuin wordt geleidelijk uitgebouwd. Hier vindt naast de verkoop van eigen oogst ook doorverkoop plaats van producten van anderen zoals particulieren (volkstuinters), tuinders en boeren in de nabije omgeving van Sliedrecht. Op die manier wordt het assortiment verbreed (aantrekkelijker voor klanten) en wordt de relatie met de omgeving (sociaal en ruimtelijk) versterkt. Aansprekende voorbeelden in dit verband vormen de Hoge Born⁶ in Wageningen en de Hof van Twello⁷.

⁶ <http://www.hogeborn.nl/>

⁷ <http://www.hofvantwello.nl/>

Figuur 2 *De tuin op termijn*: De Sociale Moestuin is bij uitstek de plek waar mensen in het Thorbeckepark elkaar ontmoeten. De kas, waar zoete tafeldruiven worden gekweekt is ook zeer in trek als vergaderplek. In de zomer kan op het terras bij 'de keet' van de moestuin een kop thee of een eenvoudige lunch worden gebruikt. Voorafgaand aan het oogstfeest wordt er traditiegetrouw een barbeque georganiseerd voor alle vrijwilligers. De workshops, zoals paddenstoelen enten op eiken stammetjes worden elk jaar drukker bezocht. De proeverij in het voorjaar is een groot succes. Steeds meer regionale agrariërs, maar ook horeca, nemen deel aan dit in een paar jaar tot een begrip uitgroeide evenement. De paddenstoelenkwekerij onder de bomen biedt een fascinerend schouwspel. Het hele jaar rond zijn de kinderen van de scholen in Sliedrecht op de tuin te vinden.

Figuur 3 *De omgeving op termijn*: De moestuin maakt onderdeel uit van een lommerrijke parkomgeving. Afscheidingen tussen de tuin en het park zijn gemaakt van plantmateriaal dat vruchtdragend is, al dan niet gecombineerd met water. De ontsluiting van het park maakt doorkruising van noord naar zuid en oost naar west mogelijk. Deze langzaam verkeer verbindingen hebben begaanbaarheid (openbaarheid), (sociale) veiligheid en beheerbaarheid als belangrijkste uitgangspunten. De huidige trim- en skeelerbaan faciliteit worden bij de herinrichting in de parkontsluiting geïntegreerd. Water, een wezenlijk element van de structuur van Sliedrecht is prominent in beeld. Het wordt ingezet t.b.v. educatie (waterkwaliteit, ecologie), maar ook als speelelement of natuurlijke afscheiding. Met regelmaat komen dieren van de kinderboerderij uit het Burgemeester Feitsma park logeren in het Thorbeckepark. De oogstbare inrichting langs de nieuwe ontsluiting in het groengebied nodigen uit om actief mee te oogsten en deel te nemen aan de oogstfeesten. De fruitbomen trekken veel bekijks in het voorjaar.

3 De Praktijk

3.1 Inleiding

Een visie is belangrijk handvat om keuzes te maken in het woud aan praktische uitdagingen. Maar welke praktische uitdagingen kunnen we op korte termijn verwachten? In dit hoofdstuk proberen we adviezen te formuleren op diverse uitdagingen die om actie vragen.

3.2 Bestuur en organisatie

Stabiele organisatie: geoliede machine

Een bruisende vrijwilligersorganisatie van de grond krijgen rondom het produceren van groenten vraagt heel wat organisatie, inspanning en talent. Het vraagt om een stabiel, actief en meedenkend professioneel ingesteld vrijwilligersbestuur. Een bestuur dat de vrijwilligers op de tuin kan bijstaan om de toegewezen plek te ontwikkelen tot een volwaardige Sociale Moestuin. Ook is dit bestuur onmisbaar om de relatie met de verschillende andere gebruikers in de omgeving te leggen en uit te bouwen. Het vormt de vanzelfsprekende schakel tussen de vrijwilligers op de tuin met al hun ideeën en problemen en de gemeente als verhuurder. Zodoende dient het bestuur ook voldoende feeling te hebben voor die zaken waar de vrijwilligers op de tuin wel en niet toe in staat zijn. Vrijwilligers willen de handen uit de mouwen steken maar willen, zeker in zo'n beginfase met alle onduidelijkheden, nog niet te veel verantwoordelijkheid. Een tuincoördinator vol ideeën heeft het bestuur nodig om ook echt dingen in gang te zetten: hij kan dat niet alleen.

En vrijwilligers houden je alleen aan boord als ze ook echt iets te doen hebben. Een serieus punt van aandacht, want deze vrijwilligers zijn tevens ambassadeur om nieuwe vrijwilligers te enthousiasmeren.

Figuur 4 Mirjam Lankreijer tijdens de studenten presentaties in juli 2012.

Stichting of vereniging

Bij de oprichting van de Sociale Moestuin is gekozen voor de stichtingsvorm. Deze rechtspersoon kent geen leden, maar heeft wel een statutair reglement waarin is vastgesteld welk doel gerealiseerde dient te worden met het eventuele stichtingsvermogen. De aangesloten vrijwilligers kunnen dus geen lid worden en via dat lidmaatschap inspraak hebben op het beleid. Formeel hoeft een bestuur van een stichting geen verantwoording af te leggen. Deze keuze maakt dat het bestuur van een stichting snel kan handelen als situaties daarom vragen. In het geval van een vereniging zal elk besluit met meerderheid van stemmen genomen moeten worden. De Sociale Moestuin zoekt momenteel wel naar een tussenweg om de vrijwilligers wel inspraak te laten hebben. Hiertoe wordt er gezamenlijk een huishoudelijk reglement opgesteld. Het staat de Stichting overigens vrij om via stemmingen vrijwilligers of andere betrokkenen mee te laten beslissen. Het bestuur is formeel verantwoordelijk voor alle managementzaken. Dat gaat van financiële verantwoording inkomsten en uitgaven, bestuurlijke aansprakelijkheid, belastingen (BTW verkopen), etc.

Communicatie

De Sociale Moestuin is nieuw en de toewijzing op deze plek door de gemeente is niet door alle partijen met gejuich ontvangen. Om naar een meer samenhangend geheel toe te werken is een goede relatie met de bureaus in de omgeving een must. Het is zaak die directe omgeving waar mogelijk te betrekken bij de activiteiten op en de inrichting van de tuin. In het aanlooptraject naar het in gebruik nemen van de locatie heeft de Sociale Moestuin dat voortvarend opgepakt. Ze hebben een sympathisanten

bijeenkomst belegd, er is een website in het leven geroepen (www.socialemoestuin.nl), er wordt via Twitter en Facebook over de tuin gecommuniceerd en bij de studentenpresentaties in juli is een breed gezelschap uitgenodigd. Aan aandacht in de pers (radio en kranten) heeft de Sociale Moestuin dit jaar geen gebrek gehad.

Het is zaak dergelijke activiteiten voort te zetten. En dit vraagt een niet te onderschatten inspanning van het bestuur. Een van de bestuursposities zou verantwoordelijk gemaakt kunnen worden voor de communicatie.

Op dit moment zijn diverse partijen actief bij de moestuin betrokken. Het is van belang deze betrokkenheid te behouden dan wel te versterken door partijen regelmatig te informeren over de voortgang en deelgenoot te maken van de hoogtepunten.

Het belangrijkste is dat de Sociale Moestuin zich lokaal in de Sliedrechtse gemeenschap manifesteert. Mond op mond reclame is daarbij van een niet te onderschatten betekenis. De Sociale Moestuin heeft zich naast alle pers aandacht ook laten zien op de 'Late Summer Fair'. Hier is de eerste oogst paksoi aan het publiek uitgedeeld. Ook heeft ze de in september de eerste oogst andijvie aan de voedselbank gedoneerd.

Gebruik van de sociale media biedt ook goede kansen om ook jongeren te bereiken. Via sociale media kun je ook snel aanbiedingen van bijvoorbeeld bederfelijke producten onder de aandacht te brengen. Voor ouderen ligt de lokale pers, een infopaneel op de tuin zelf, de website en email meer voor de hand.

Professionalisering

De Sociale Moestuin wordt gekenmerkt door een vrijwilligersorganisatie in de opstartfase. Hoe borg je op langere termijn de knowhow om de zaak op een hoger plan te brengen? Professionaliseren betekent: een proces zo organiseren dat het vakkundiger en efficiënter verloopt. Ook binnen vrijwilligersorganisaties zoals de Sociale Moestuin, is professionalisering mogelijk. Professionalisering zal geleidelijk aan op deelaspecten opgepakt en doorgevoerd moeten worden; dat kan door bepaalde ervaringen van vrijwilligers slim te benutten, bijvoorbeeld door ouderen in te zetten bij de begeleiding van schoolkinderen, de teelt over te laten aan mensen met ervaring in de tuinbouw (b.v. ook hulp van volkstuinders) en zorginstellingen te vragen hun klanten die op de moestuin mogen werken vanuit de instelling te begeleiden. Een voor iedereen heldere organisatiestructuur en het opstellen van (huis) regels/reglementen kan als noodzakelijk ondersteuning van professionalisering gezien worden. De lage opbrengsten en beperkte omvang van de moestuin maken dat het aanstellen van een bedrijfsleider niet op te brengen is. Haalbaarheidsplannen op een voedseltuin in Utrecht voor een professional die wordt betaald uit de opbrengsten van de tuin komen op een minimale omvang 6 hectare bij hoge opbrengsten (Janssens, 2010).

Vacature

Middenin Sliedrecht ligt een Sociale Moestuin, een ontmoetingsplek voor inwoners van Sliedrecht. De tuin produceert groenten voor vaste klanten, restaurants, instellingen en bezoekers, heeft een eigen winkel en lunchgelegenheid met keuken. Alle werkzaamheden worden uitgevoerd door vrijwilligers en klanten van zorginstellingen. Vanwege de toenemende belangstelling en groei van de Sociale Moestuin zoekt het bestuur een ervaren duizendpoot (bedrijfsleider).

- Opleiding: middelbare tuinbouwschool
- Aantoonbare praktische managementkwaliteiten
- Uitmuntende sociale vaardigheden met mensen die veel begeleiding nodig hebben en gevoel voor sociale verhoudingen
- Gedegen kennis en ervaring met biologische tuinbouw, intensieve teelten inclusief de afzet daarvan
- Horeca ervaring

Passende arbeidsvoorwaarden

Reacties voor 1 oktober 2020 naar: info@socialemoestuin.nl

Voor inlichtingen kunt u contact opnemen met:, (voorzitter), telefoon: 06-77777777

Figuur 5 Illustratie van een mogelijke advertentie voor een bedrijfsleider. Professionele duizendpoot is lastig te vinden en kostbaar.

Een professionele kracht op de moestuin die fulltime de vrijwilligers aanstuurt is dan misschien niet reëel. Vergelijkbare initiatieven elders blijken soms wel een zzp-er te hebben die een paar uur per week (bijvoorbeeld in opdracht van woningbouwcorporatie) op de tuin aanwezig is, de vrijwilligers aanstuurt en motiveert, een kop koffie zet voor wie voorbij komt etc.(www.creatiefbeheer.nl). Deze optie vormt ook voor Sliedrecht een mogelijk een perspectief.

De keuze van de Sociale Moestuin om te starten met twee vrijwillige coördinatoren voor de dagelijkse leiding over de moestuin is een verstandige. Op dit moment is echter nog maar een van deze twee functies vervuld. Voor het functioneren van de tuin is het dan ook zaak dat de huidige tuin coördinator met een kennis van producten en productie op korte termijn wordt ondersteund door een tweede coördinator met een getraind oog voor de vrijwilligers. Nu wordt dat door de bestuursleden opgevangen, maar dit is een te grote belasting.

Meerdere complexen

Een van de (verre) toekomst ideeën die binnen het bestuur leeft is de mogelijkheid om de moestuin in de toekomst uit te breiden met satelliettuinen in wijken binnen Sliedrecht. Deze satelliettuinen vallen bestuurlijk en organisatorisch onder de Sociale Moestuin. De vraag daarbij is: wat is de meerwaarde van het concept satelliettuinen? We hebben dit uitgewerkt door de voor- en nadelen in kaart te brengen.

Het opzetten van satelliettuinen verdient -zeker op korte termijn- geen prioriteit. De opzet en uitbouw van het huidige complex vergt de volle bestuurlijke en organisatorische aandacht en één centrale tuin in Sliedrecht doet meer recht aan saamhorigheid en het sociale karakter wat een belangrijk uitgangspunt is voor de Sociale Moestuin. Ook zijn er alternatieve mogelijkheden om de productie te vergroten of productaanbod te verruimen:

- Maak het complex (Sociale Moestuin en haar omgeving) onderdeel van de bestaande parkenreeks (dit is meer een aanbeveling voor de inrichters van de publieke ruimte dan voor de Moestuin zelf);
- Leg contacten met lokale agrariërs in de omgeving (optie: deel van de productie bij boer onderbrengen, meewerken op de boerderij). Deze ontwikkelingsrichting biedt ook meer mogelijkheden qua diversiteit wat betreft interesses van werkzaamheden door vrijwilligers.
- Omgeving: publieke ruimte in openbaar groen benutten voor productie (ook elders in rapport benoemd);
- Samenwerking met de volkstuinders;
- Samenwerking met particulieren (niche: tuinbutler) biedt kansen om bepaalde overschotten aan productie van fruit of noten bijvoorbeeld via de Sociale Moestuin te verhandelen. Vrijwilligers van de Sociale Moestuin zouden de oogst op zich kunnen nemen.;
- Een mogelijkheid is om soortgelijke tuinen in naburige gemeenten op te zetten en met hen een samenwerkingsverband aan te gaan. Op deze manier behoud je de lokale zelfstandigheid.

Voordelen	Nadelen/risico's
Productieruimte vergroten, maar daarvoor zijn ook andere mogelijkheden	Verdelen van aandacht
Productie verspreid over verschillende wijken: dichtbij de burger (kleinere afstand) grotere betrokkenheid.	Vergt extra organisatie en coördinatie: o.a. logistiek tussen complexen, zeker in de situatie van verdere professionalisering
Betere bereikbaarheid: dicht bij huis	Minder sociale cohesie door minder ontmoeting
	Verdelen bestuurlijke en organisatorische aandacht
	Satelliettuinen worden te zelfstandige eenheden: groeien uit elkaar

Figuur 6 Voor- en nadelen van het concept satelliettuinen.

Andijvie uit de moestuin voor de Voedselbank

SLIEDRECHT - Omdat er nacht-vorst opgegeven was voor deze week, moet de andijvie op de Sociale Moestuin Sliedrecht met spoed worden geoogst. Dit is dinsdagochtend 9 oktober gedaan. De vrijwilligers van de moestuin zijn 's middags met de kappen naar de voedselbank Sliedrecht gegaan, waar de verse groente verdeeld is over de voedselpakketten. Maar de Sociale Moestuin is er niet alleen voor de minderbedeelde Sliedrechter. Iedereen kan aanstaande vrijdag tussen 10 en 12 uur weer langskomen voor verse spitskool en bietjes. Mensen die het kunnen missen vragen we een vrijwillige bijdrage. Van het geld dat we hiermee verdienen, kunnen we nieuwe zaden en plantjes kopen", vertelt Mirjam Landkreijer. De ingang is bij het hek van de korbaltweiden.

Poll

Van de Vondervoort heeft er goed aangedaan de regels omtrent vergoedingverlening streng te hanteren?

Eens	42%
On eens	58%

Nieuwe poll: Vrijwilligerswerk wordt steeds belangrijker. Als ik mijn baan zou verliezen, zou ik ook vrijwilligerswerk gaan doen (zie artikel pagina 5).

Inbreker in Sliedrecht aangehouden dankzij alerte getuige

SLIEDRECHT - Een 27-jarige man uit Sliedrecht is op vrijdag 5 oktober rond 13.30 uur op de Paulus Potterstraat aangehouden. Een getuige had gezien dat hij belangstelling voor een leegstaande woning had en besloot hem in de gaten te houden. Niet voor niets, want de getuige zag de man even later een ruif vernielen en naar binnen gaan. De politie werd gebeld en de man werd uiteindelijk op de

Figuur 7 Sociale moestuin doneert andijvieoogst aan de voedselbank.

3.3 Samenwerking

Veel interesse

Met de toewijzing van de locatie in het Sportpark langs de Thorbeckelaan heeft de Sociale Moestuin er, naast een gedroomde locatie, ook een tweede opgave bij gekregen. Ze dienen zich als nieuwe speler in het gebied te verhouden tot de anderen.

De doelstellingen van de Sociale Moestuin zijn wat betreft het bieden van een ontmoetingsplek voor alle Sliedrechtenaren duidelijk afwijkend van de andere partijen. Dit zijn over het algemeen verenigingen die de daartoe afgeschermden plek op bepaalde tijden open stellen voor hun leden. De Sociale Moestuin brengt een zekere onrust in het gebied. Een gebied dat vanaf de kaart gezien een parkgebied lijkt, maar wat in de realiteit is versnipperd in vele deelgebieden. In haar structuurvisie spreekt de gemeente over het belang van de parkenreeks langs de Tiendweg. Dit gebied vormt een belangrijke schakel tussen de Tiendweg en het centrum. De Sociale Moestuin kan door haar opzet een interessante plek worden in deze parkenserie. Het ligt niet voor de hand dat dit op korte termijn een grote vlucht zal nemen. Toch is het zaak dat de gemeente wel bewust is van de positie van de Sociale Moestuin en de kans die dit initiatief kan bieden om dit gebied als openbaar parkgebied verder te ontwikkelen.

De ingesloten ligging van de Sociale Moestuin in het Sportpark langs de Thorbeckelaan vraagt om samenwerking met anderen ten aanzien van de ontsluiting. Dit blijkt lastiger te zijn dan van tevoren ingeschat. Hoopgevend is dat al diverse partijen interesse tonen om samen te werken met de Sociale Moestuin. Verkennende gesprekken met onder meer Yulius (geestelijke gezondheidzorg), bejaardentehuis Waardenburgh, ASVZ⁸, bloemenwinkel Art & Flowers, de voedselbank en restaurant De Heeren van Sliedrecht zijn hoopgevend voor samenwerking. Ook bij de volkstuinters in het gebied, de scholen in de gemeente en de woningbouwvereniging Tablis wonen liggen er interessante mogelijkheden. Het (gelijktijdig) gebruik van de moestuin door verschillende groepen biedt vele kansen voor interactie.

8 ASVZ: Een organisatie voor zorg- en dienstverlening aan mensen met een verstandelijke handicap.

Natuurlijke partner

De huidige plek van de moestuin ligt naast een complex met een volkstuinvereniging. De volkstuinders zijn een 'natuurlijke' partner voor de Sociale Moestuin. Ze hebben veel kennis over de grond, teelten en plaagbestrijding. De nog prille relatie bij de opstart van de Sociale Moestuin kan op termijn worden uitgebouwd. Het is belangrijk de volkstuinders goed te informeren en zo mogelijk te betrekken bij activiteiten op de tuin. Hoe ver een mogelijke samenwerking kan gaan zal de tijd leren maar er zijn tal van mogelijkheden:

- Afzet van overproductie van de volkstuinders via Sociale Moestuin;
- Benutten knowhow van de volkstuinders over teelten, etc.;
- Gezamenlijk studieavonden organiseren;
- Gezamenlijk inkopen van materialen;
- Volkstuinders die door omstandigheden geen eigen tuin kunnen aanhouden zouden op de Sociale Moestuin een plek kunnen krijgen (gezamenlijke tuin).

Ook de boeren uit het ommeland zijn in potentie zo'n natuurlijke partner. Gezien de schaal van de Sociale Moestuin is er geen sprake van concurrentie. De moestuin biedt juist een kans om lokaal en regionaal geteelde producten weer dicht bij de burger te brengen en de burger weer aan het voedselsysteem te verbinden. Het zou interessant zijn als boeren uit het ommeland zich op allerlei manieren verbinden aan het initiatief van de Sociale Moestuin.

Educatie

Er is een gebrek aan schooltuinen in Sliedrecht. De Sociale Moestuin heeft in haar planning al ruimte gereserveerd voor schooltuinen. In 2013 zullen twee basisscholen elk met 1 klas groep 5 deelnemen. Het naburige Natuur en Milieu Educatie (NME)-centrum en de moestuin werken hierbij intensief samen. Er bestaat al een heel praktische samenwerking met het NME-centrum op het leveren en afnemen van mest. Hier liggen in het kader van educatie interessante mogelijkheden voor samenwerking met de volkstuinders, Natuur en Vogelwacht de Alblasserwaard, het Instituut voor Natuur Educatie en Duurzaamheid (IVN), etc.

Zorg

Op termijn is samenwerking met zorginstellingen zeker een optie. In de huidige aanloopfase van de Sociale Moestuin is de onrust en onduidelijkheid op het terrein nog groot. Voor het begeleiden van sommige doelgroepen op de tuin is gekwalificeerd personeel noodzakelijk. Mocht dit op termijn gaan spelen dan zal de zorginstelling die de cliënten 'levert' zelf de begeleiding op zich moeten nemen. Deze formule wordt vaker toegepast.

Voedselbank Almelo wil eigen groenten gaan verbouwen

De Voedselbank Almelo wil zijn eigen groenten gaan verbouwen. Op dit moment is er niet veel groente te vinden in de kratten die de klanten van de Almeloise Voedselbank aangeboden krijgen. Een eigen groentetuin moet garanderen dat de minima die een beroep doen op de voedselbank, toch gezond eten krijgen.

De groentetuin wordt een co-productie van een hele serie partners. Het terrein is eigendom van woningstichting Beter Wonen, die het gratis beschikbaar stelt. Aan het tuinproject doen ook de Twentse Zorgcentra en AOC Oost mee. De Twentse Zorgcentra zorgt voor de levering van de plantjes. De gemeente steunt het project met een wijkwaardebon van 5.000 euro. Mensen van SW-bedrijf Soweco gaan de tuin aanleggen en onderhouden.

Het is de bedoeling dat de oogst dit jaar al naar de mensen gaat die afhankelijk zijn van een bijdrage van de Voedselbank.

Bron: De Twentsche Courant/Tubantia, 25-02-12

Figuur 8 Ook samenwerking met organisaties als de voedselbank biedt mogelijkheden.

Verwerken producten

Een mogelijkheid die de Sociale Moestuin niet heeft, maar een restaurant als de Heren van Slydrecht wel is een keuken die aan de HACCP⁹ normen voldoet. Hier zou in afstemming met de chef-kok gewerkt kunnen worden aan jams, chutneys en zoetzuur van de moestuin.

3.4 Inrichting

Er is al een start gemaakt met de meest noodzakelijke praktische zaken. De grond is schoon verklaard, is voldoende vruchtbaar bevonden, de toegang is (voorlopig) geregeld, de ballenvanger is verplaatst, er is een inspiratie bezoek geweest naar Villa Augustus (www.villa-augustus.nl), er is een installatie voor het besproeien (met slootwater), het grasveld is deels gefreesd, er is plantmateriaal ingekocht, er zijn bedden ingeplant, er is al een eerste oogst geweest, deze is al op de 'Late Summer Fair' uitgedeeld en een tweede aan de voedselbank, etc.

Snel starten en laten zien dat er wat gebeurt was belangrijk want er zijn vele ogen gericht op dit initiatief. Nu deze start gemaakt is en de eerste vrijwilligers zich hebben aangemeld, begint ook de vraag hoe nu verder met de inrichting. Wat is er nodig om productie te kunnen draaien, hoe kan het er ook leuk uitzien, welke maatregelen zijn nodig om bepaalde ziektes te bestrijden, hoe zorgen we ervoor dat met minimale middelen de vrijwilligers een prettige plek hebben om te schuilen of om te pauzeren, etc.

Korte termijn	Lange termijn
Attractieve tuin	Attractieve tuin met centrumfunctie
Laagdrempelig	Opleiding
Verbindend	Professionele kracht (ZZP-er in deeltijd)

De tuin – nu

Voorop staat dat de tuin een ontmoetingsplek moet worden. De ontmoeting vindt in eerste instantie plaats door samen te werken in de tuin en zal op termijn ook plaatsvinden door aanloop van passanten en verdere samenwerking met andere partijen in het parkgebied. Dit vraagt om een plan waar ruimte is voor ontmoeten en waarin flexibiliteit zit om aan te kunnen haken op toekomstige ontwikkelingen. Maar met welke zaken dient dan op de korte termijn rekening gehouden te worden?

- Productie vraagt natuurlijk om bedden voor het kweken van groenten. Er is nu een aantal bedden gerealiseerd. Het is zaak dat de bedden toegankelijk zijn t.b.v. planten, onkruid wieden, oogsten, etc.
- Er kan een start gemaakt worden met het inplanten van vruchtdragende struiken en bomen (boomgaard). Dit vormt de basis voor verschillende sferen op de tuin. Niet te veel aarzelen, deze planten kunnen in het jaar erop zonder veel problemen prima weer verplant worden.
- Een schuil- en of pauzegelegenheid voor de vrijwilligers is noodzakelijk. Een oplossing daarvoor staat op de rol in de vorm van een 'keet', maar is nog niet in bedrijf.
- Ook is het zaak om vast ruimte te reserveren voor kleinschalige manifestaties als een proeverij of een minimarkt. Dit is iets wat in samenwerking met bijvoorbeeld de volkstuinders zou kunnen worden opgepakt en uitgewerkt.
- Er ligt vanuit de scholen een wens om met schoolkinderen op de tuin actief te worden. Hier zijn al concrete afspraken over gemaakt. Er wordt 100 m². voor circa zestig kinderen gereserveerd. Dit is al besproken en in voorbereiding in samenwerking met het NME-centrum.
- Goed voor de bestuiving van de planten en interessant voor educatieve doeleinden is een insecten-hotel. Daarnaast is het ook interessant om te verkennen of er ruimte geboden kan worden aan een of twee bijenkasten van de imkervereniging.
- Toegankelijkheid is ook een punt van aandacht. Op dit moment is er een toegang die gebruik maakt van dezelfde poort als de korfbalvereniging. Aan duidelijkheid is behoefte. Aan borden voor de bewegwijzering wordt op dit moment gewerkt.

⁹ HACCP, de afkorting voor Hazard Analysis and Critical Control Points, is een risico-inventarisatie voor voedingsmiddelen. De Nederlandse vertaling is: Gevaaranalyse en kritische controlepunten.

Figuur 9 Het Sportpark ten noorden van de Thorbeckelaan is niet toegankelijk als parkgebied. (Bron: Danny Peer)

Figuur 10 Verschillende stedelijke functies en structuurdragers. (Bron: Yvette Drenth)

Figuur 11 Schooltuinen. (Bron: Michiel van lent)

Figuur 12 Op de valreep voor de winter, onderdak voor de vrijwilligers op de tuin. Figuur 13 Insectenhotel, een plek die de nieuwsgierigheid prikkelt. (Bron: Jeroen Kruit)

Figuur 14 Vruchtdragende haag, hier al in uitvoering en in schets. (Bron: Wendy Lenders)

- Ook de toegankelijkheid voor mensen met een rolstoel is een punt van aandacht. Voor de aan- en afvoer van zwaar materiaal kan nu al de route via het volkstuintencomplex worden gebruikt. Hiervoor moet wel ontheffing aangevraagd worden bij de gemeente.
- Op dit moment wordt het slootwater gebruikt voor besproeiing in droge tijden. Opvang van regenwater is vooral een optie als er voldoende dakoppervlak is om af te tappen. Wanneer naast de container en de keet ook een kas kan worden gerealiseerd ontstaan er mooie mogelijkheden om zelf regenwater op te vangen. Een punt van aandacht daarbij is de opslag, hoe ziet het eruit en hoe borg je de kwaliteit van het water.
- In de studentenvisies zijn borders met vaste planten die het hele jaar door bloeien vaste prik. Dergelijke borders bieden perspectief voor het leveren van bloemen aan een bloemenwinkel, maar zijn ook heel bepalend voor de sfeer en aankleding van de tuin.
- Een strategie om mensen naar de tuin te trekken is ook met dieren iets te doen op de tuin. Dieren zijn een essentieel onderdeel van de biologische kringloop en zijn een geheide publiekstrekker van formaat (kippen, konijnen, etc.). Hier ligt een samenwerking (logeerkonijnen) met de kinderboerderij voor de hand.

De omgeving – nu

Gesprekken met de Stichting Sociale Moestuin, met de gemeente en met bewoners en passanten in het gebied hebben duidelijk gemaakt dat het parkgebied als geheel eigenlijk 'niet bestaat'. Het is een gebied van organisch gegroeide op zichzelf staande afgeschermdedeelactiviteiten die ieder voor zich goed functioneren, maar waartussen samenhang ontbreekt. Het met het verloop van de tijd organisch vol gegroeide gebied kan als geheel aan betekenis winnen wanneer de interne en externe samenhang verbetert. De studenten van Van Hall Larenstein hebben ons met hun afstudeeronderzoek een doorkijk gegeven hoe dit gebied op termijn getransformeerd kan worden tot een parkgebied van formaat. Dit is een onderwerp waar de gemeente in haar structuurvisie¹⁰ veel waarde aan hecht en dat naadloos aansluit bij de ambities van de Sociale Moestuin.

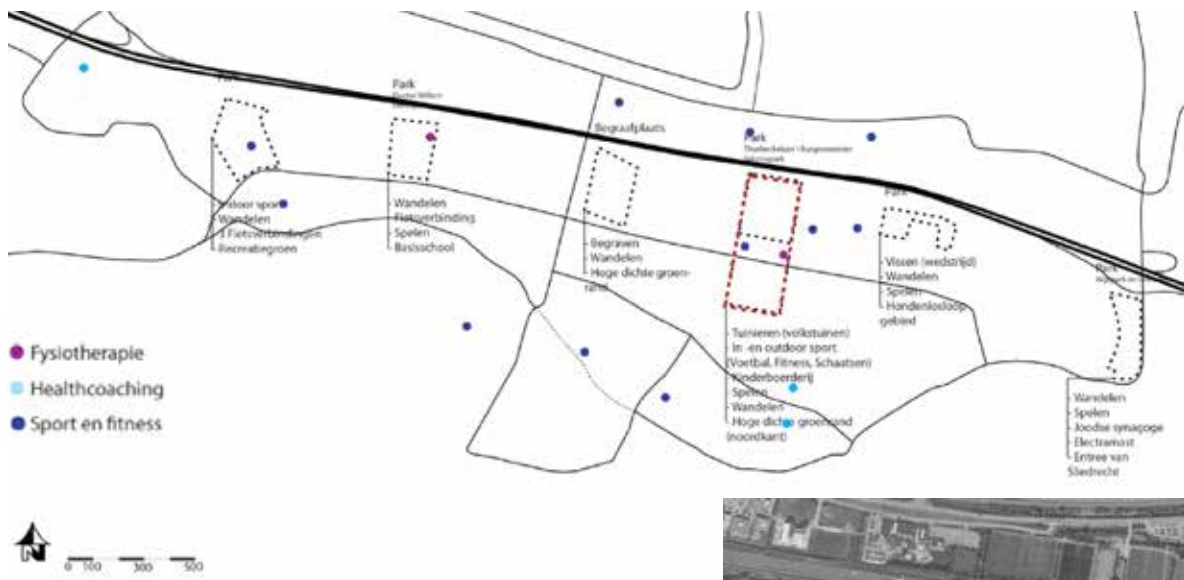
Samenhang vraagt om een ruimtelijke en een organisatorische inspanning. Hier komt de Sociale Moestuin, centraal in het gebied gelegen, met haar kernambitie van verbinden goed tot zijn recht. Veel zaken ten aanzien van de droom van een Sociale Moestuin in een aantrekkelijke parkomgeving vallen echter buiten de directe invloedssfeer van de Sociale Moestuin. Om van dit hele gebied een samenhangend openbaar toegankelijk parkgebied te maken is er serieus aandacht nodig voor de doorsnijdende werking van de Thorbeckelaan, de openbare ontsluiting van het hele gebied en de randen van het park.

Het momentum bepaalt uiteindelijk wanneer plannen gerealiseerd kunnen worden. Dat kan bijvoorbeeld zijn als een wijk of watergangen gerenoveerd moeten worden. Bij uitstek een kans om zaken gecombineerd aan te pakken. Daarbij spelen politieke afwegingen en financiële middelen binnen de gemeente altijd een rol. In deze verkenning kunnen we daar maar heel beperkt op voorsorteren, maar wel inspirerende mogelijkheden schetsen.

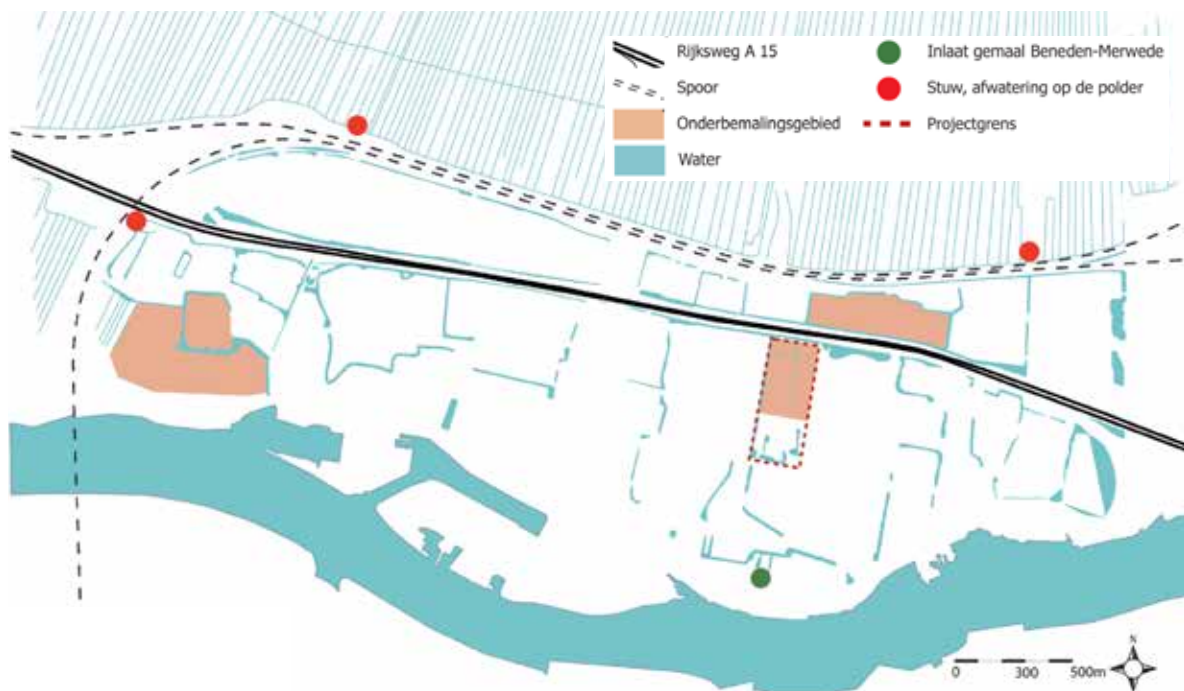
Welke mogelijkheden zijn er om stap voor stap die samenhang te vergroten?

- Het gebied vormt een sterk groen element in Sliedrecht. Om dit te versterken is het zaak aandacht aan de randen te besteden. Aantrekkelijke randen geven het parkgebied als geheel meer smoel. Tegelijkertijd kunnen aangrenzende woonwijken ervan meeprofiten. Het wonen aan de rand van het gebied wordt daarmee aantrekkelijker, wat weer kan doorwerken in de waardevastheid van de woningen.
- Ruimtelijk vormen de doorsnijding door de Thorbeckelaan en de bebouwing ten noorden van de Thorbeckelaan in het groengebied een flinke handicap om het parkgebied als geheel te beleven. De veiligheidsvoorzieningen zoals zebra's, vluchtheuvels en rotondes kunnen dat niet goedmaken. Dit vraagt echt om een oplossing. In een van de studentenvisies wordt het parkeren langs de Thorbeckelaan verlegd. Dit levert een verrassend effect op voor de aanzicht van het park vanaf de Thorbeckelaan.
- Water is een belangrijk structurelement van Sliedrecht, maar slecht beleefbaar in dit parkgebied. Het groengebied ten noorden van de Thorbeckelaan, waar de Sociale Moestuin onderdeel van uitmaakt, heeft in tegenstelling tot het gebied ten zuiden een actieve onderbemaling. Dit biedt aanknopingspunten voor ontwerp.

¹⁰ Smulders, G., Rietbergen, J., Overkamp, G., Frost-Moller, P. (2006). Gemeente Sliedrecht, Structuurvisie Sliedrecht: 'De wereld tussen Wengerde en 't waoter'. Vught.

Figuur 15 Het dorp dat vanuit een dijk lint de polder is ingegroeid watert af naar het noorden op de Alblasserwaard. Opvallend is dat de locatie van de Sociale Moestuin in het parkgebied ten noorden van de Thorbeckelaan eigenlijk een polder vormt in een polder. (Bron: Yvette Drenth)

Figuur 16 Aan de noordkant van de Thorbeckelaan het sportpark en aan de zuidkant het Burgemeester Feitsmapark. (Bron: Yvette Drenth)

Figuur 17 Vanaf de tuin gezien vertoont de rand in het oosten een sterk stedelijke profiel. Dit krachtige beeld kan met aandacht voor de rand nog veel sterker kan worden gemaakt. (Bron: Jeroen Kruit)

Figuur 18 Een goed ontworpen rand kan bijdragen aan rust en overzicht in de openbare ruimte aan de voet van de gebouwen. (Bron: Google StreetView)

Figuur 19 Opgaande beplanting in de westelijke rand verhuult de laagbouw en zorgt voor een zachte natuurlijke uitstraling. Het is alsof de verstedelijking daar ophoudt. (Bron: Jeroen Kruit)

3.5 Productie, afzet en verkoop

Biologisch

Biologisch wordt geassocieerd met gezonde voeding en sluit aan bij hedendaagse trends. Hiermee onderscheidt de tuin zich van de reguliere markt en vult ze een niche in Sliedrecht die potentie heeft om te groeien. Een biologisch certificaat als SKAL is niet nodig, mede omdat iedereen er met zijn neus bovenop staat. Lokaal is het dominante aankoop criterium, dat zegt de horeca waar al mee wordt samengewerkt nu feitelijk ook al. SKAL past in biologische ketens zonder sociale controle. Juist het punt 'hoe ga ik om met een plaag die alle inspanningen opvreet', is een sociaal verbindende uitdaging die opgelost moet worden, in het gesprek met de vrijwilligers.

Productverkoop

De inkomsten van de Sociale Moestuin komen onder meer voort uit productverkopten. Productverkopten zijn resultaat van volume (kilogram geoogst product) en verkoopprijs (per kg). Een groeiscenario is dat de productie niet uitsluitend van de eigen tuin komt maar ook uit de directe omgeving door in de omgeving van de moestuin fruit, noten en kastanjes etc. in het openbaar groen op te nemen. De oogst kan hier vrij plaatsvinden door particulieren zoals jeugd en bewoners. Zij kunnen hun oogst zelf gebruiken of verkopen aan de Sociale Moestuin tegen een vergoeding van (bijvoorbeeld) de helft van de verkoopprijs van de Sociale Moestuin. Op vergelijkbare wijze kan ook de overproductie van volkstuinders of particulieren aan de man gebracht worden. Een dergelijk groeiscenario legt zo diverse verbindingen met de omgeving (sociaal en ruimtelijk).

Verkopten kunnen plaatsvinden:

- vanaf de tuin aan particulieren: landwinkel/tuinderijwinkel
- aan lokale groentehandelaren/winkels
- aan lokale restaurants
- via collega's

Lokale afnemers

Sliedrecht heeft geen eigen biologische winkel, daarvoor is de Sliedrechtse consument aangewezen op de dichtstbijzijnde winkel in Papendrecht (reform, en Landwinkel). De Sociale Moestuin zou hier op langere termijn invulling aan kunnen geven door een ruimer assortiment producten aan te gaan bieden in Sliedrecht (naar voorbeeld van de winkel op moestuin Maarschalkerweerd te Utrecht). Het exploiteren van een biologische winkel vergt wel een professionaliseringsslag en administratie. Van de restaurants in Sliedrecht heeft de Heeren van Slydrecht aangegeven verse producten van de Sociale Moestuin in haar gerechten te willen gaan verwerken. De chef-kok vindt het initiatief Sociale Moestuin sympathiek. Het verwerken van lokale producten en verbinding met lokale initiatieven vindt hij positief voor het imago van het restaurant waarbij ook een bijdrage wordt geleverd aan duurzaamheid. De meerwaarde zit voor de HvS niet zo zeer in biologisch maar vooral in het lokale: de verbinding met de Sociale Moestuin.

De HvS kiezen voor een open insteek wat betreft het verwerken van producten en volumes van de Sociale Moestuin. De chef-kok is bereidwillig en gemotiveerd om wat te doen met de kruiden, groenten en fruit van de moestuin. De productaanvoer is daarbij leidend (aanbod gestuurd) maar er ligt wel een wenselijkheid. Het is aan de creativiteit van de chef-kok wat van het productaanbod te maken. Dat vergt voor hem en zijn brigade een omslag in denken en werken. Wel kan men zich vooraf op de hoogte stellen en inschatten welke producten er aan zitten te komen: het gaat vaak om seizoenproducten. Een optie is producten te conserveren (o.a. augurken).

Niet: kapucijners, bruine bonen, radijs, andijvie

Wel: rettich, venkel, courgettes !! in diverse kleuren, pompoen, romanesco, koolsoorten, spitskool/broccoli in ieder geval, sjalotten, rode ui, doperwten, tuinbonen, prei, bosui, rode bieten, meirapen/meiknolletjes, schorseneren, spinazie, grootblad-epinard, kruiden (diverse) munt/mint, kervel, dragon, peterselie, bieslook, rozemarijn, aardappels, de zgn. vergeten soorten, aardbei, framboos, bosbes, aalbes, tomaat, komkommer, augurk

Figuur 20 Wensenlijst voor producten Heeren van Slydrecht.

De kwaliteit van de in te kopen producten staat voor de chef-kok voorop en bepaald hoe ze verwerkt worden. Ook moet in de keuken niet te veel extra arbeid nodig zijn voor schoonmaken van de producten. Afspraken over de prijzen van producten zijn er nog niet maar de huidige inkooprijzen via de groothandel bieden houvast; de samenwerking tussen de Sociale Moestuin en HvS moet zowel voor het restaurant als de moestuin voordeel opleveren (win-win). Daar zijn diverse formules voor mogelijk waarin ook sponsoring of de inkoop van zaai- en plantmateriaal betrokken kunnen worden

Pergola

In het buitenland, vooral in de VS, is Pergola of Community Supported Agriculture (CSA) een belangrijke vorm van landbouw. Kern van een Pergola- of CSA-bedrijf is de afspraak die gemaakt wordt tussen producenten (boeren) en klanten: het linken van consumptie en productie. De klanten zijn vervolgens geen klanten meer, maar deelnemer of eigenlijk lid van de boerderij of een winkel. De deelnemer zegt toe (wekelijks) een deel van de oogst af te nemen, ongeacht of die groot of kleiner uitvalt, en daarvoor de kosten te dragen. De producenten op hun beurt spannen zich in om de aarde, de planten en de dieren naar beste kunnen te verzorgen. Ook in Nederland zijn verschillende initiatieven en bedrijven die werken volgens dit principe.

De volgende afspraken tussen boer en deelnemers zijn kenmerkend voor een Pergola-organisatie:

- gezamenlijk delen van de oogst (risicodeling), wederzijdse zorg;
- gezamenlijk delen van de kosten;
- openheid van zaken: transparante prijsvorming, open boekhouding, deelnemers zijn betrokken bij het beleid van de boerderij en worden geïnformeerd.

Opleiding

Voor koks uit het restaurant biedt de moestuin de mogelijkheid de kweek van groenten met eigen ogen te aanschouwen. Dat draagt bij aan hun warencennis en de achtergronden over de productie.

Win-win Conserveren (HACCP)

Op de moestuin ontbreken voorlopig de mogelijkheden om eigen producten in te maken (b.v. jams). Een optie is om met de chef-kok van het restaurant te bekijken of er in zijn keuken (deze plek voldoet o.a. aan HACCP) mogelijkheden zijn voor inmaken en de producten op moestuin en elders te verkopen.

Een optie is na te gaan of bewerkelijke producten -zoals doperwtjes -kant en klaar- aangeleverd kunnen worden (koks zijn te duur; wellicht is hier een combi met een instelling te maken).

Instellingen

In de Sliedrecht en omgeving zijn meerdere instellingen (Waardenburgh en ASVZ) die nog zelf koken in eigen keukens. Zij hebben mogelijk interesse om producten van de moestuin in hun maaltijden te verwerken. Anderzijds kunnen klanten/patiënten van deze instellingen op de moestuin werkzaamheden verrichten (onder begeleiding).

3.6 Verdienmodel

Budgetneutraal

De Sociale Moestuin streeft niet naar het maken van winst. De opgave is dat de Sociale Moestuin budgetneutraal geëxploiteerd gaat worden. Er worden wel voorzieningen getroffen om mindere jaren te overbruggen of om (extra of onverwachte) investeringen te kunnen doen ('appeltje voor de dorst'). De huidige begroting (in het beleidsplan) is gebaseerd op het eerste jaar.

Exploitatie

Exploitatie is de resultante van opbrengsten (o.a. inkomsten) en kosten (o.a. uitgaven). Door de huidige vermogenspositie is de stichting Sociale Moestuin aangewezen op low budget investeringen, bijdragen in natura, etc. van sponsors, etc. Positief aspect hiervan is dat dit de verbinding met de omgeving kan versterken.

Het verkrijgen van de ANBI-status (Algemeen nut beogende instelling) biedt extra mogelijkheden (www.anbi.nl). maar een aanvraag deze te verkrijgen werd niet gehonoreerd omdat de moestuin zelf

producten gaat verkopen. Eind 2012 zal een aan de Sociale Moestuin gelieerde stichting 'Vrienden van de Sociale Moestuin' worden opgericht. Deze stichting komt wel in aanmerking voor de ANBI-status en zal zich kunnen richten op de fondsenwerving om grotere investeringen ten behoeve van de Sociale Moestuin te kunnen realiseren.

De stichting Vrienden van de Sociale Moestuin is gericht op het verkrijgen van middelen voor (onderhouds)investeringen die de Moestuin niet zelf kan realiseren/bekostigen. Hieronder vallen zaken als aanschaf van gereedschappen, een opslagcontainer, een 'keet', etc. Daarnaast kan ze heel belangrijk zijn voor het vergroten van het draagvlak voor het initiatief in de Sliedrechtse samenleving.

Inkomsten

Een belangrijke voorwaarde voor de continuïteit van de moestuin is dat voldoende inkomsten gegenereerd worden. Dit kan bij een tuin met een omvang als die van de Sociale Moestuin goed door slim gekozen partnerschappen en bijvoorbeeld goed gekozen workshops.

Inkomsten kunnen verkregen worden uit:

- De verkoop van eigen producten aan
 - Klanten en bezoekers
 - Instellingen
 - Winkels
 - Restaurants
- De doorverkoop van producten:
 - Overproductie van volkstuinders
 - Producten ingekocht van de oogst uit publieke ruimte
 - Van agrariërs uit de omgeving (opzetten van samenwerking met agrariërs in de omgeving van Sliedrecht)
- Adoptie van vierkante meters door particulieren (concepten tuinbutler CSA/pergola). Idee is dat particulieren tegen betaling enkele vierkante meters adopteren, de benodigde werkzaamheden hiervan uitbesteden aan de Sociale Moestuin en recht hebben op (een deel van) de oogst van deze vierkante meters. De moestuin ontvangt de inkomsten van deze vierkante meters en laat het onderhoud uitvoeren door eigen vrijwilligers of anderen die op de moestuin werken (eventueel tegen een nog te bepalen vergoeding). De particulieren kunnen regelmatig komen kijken en desgewenst helpen bij het zaaien/poten/planten en bij de oogst van 'hun' vierkante meters.
- Eenmalige bijdrage per leerjaar voor het gebruik van schooltuintjes
- Verkoop van koffie/thee aan bezoekers van de moestuin; in de toekomst eventueel ook het aanbieden van lunches bijvoorbeeld in samenwerking met een lokaal restaurant;
- Organisatie van (jaar)markten (grootste zonnebloem of pompoen), maar ook slimme relaties opbouwen met zzp'ers die (kinder)feestjes of bedrijfsuitjes organiseren. De tuin kan verhuurd worden als decor voor zo'n feestje of bedrijfsuitje .
- Crowd funding
- Service bijdragen van bedrijven, een dagje op de Sociale Moestuin werken als team activiteit, bijvoorbeeld een kas neerzetten of in 1 dag de structuur versterkende vruchtdragende beplanting neerzetten¹¹.
- Ook een workshop eetbare paddenstoelen herkennen (of eetbare takken enten, etc.) behoort tot de mogelijkheden. Juist dit soort dingen (welke paddenstoelen zijn eetbaar welke niet) weten mensen niet (meer), dus zouden via de tuin opgepakt kunnen worden.
- Ook workshops bloemschikken (van de in de tuin geplukte bloemen) of salades maken (uit de vrije natuur aangevuld met de tuin) behoort tot de mogelijkheden.

¹¹ In oktober heeft dit al voor de eerste keer plaatsgevonden. Ambtenaren van de gemeente Gorinchem hebben een dag geholpen met het plaatsen van palen voor het kleinfruit.

4 Conclusies en aanbevelingen

De Stichting Sociale Moestuin staat voor het versterken van de sociale cohesie in Sliedrecht. De insteek is daarbij een vrijwilligersorganisatie rondom voedselproductie op een aantrekkelijk ingerichte plek in het dorp die een duurzame exploitatie (kostenneutraal) en een biologisch teelt nastreeft. De stichting wil zich daarnaast ontwikkelen tot dé plek (centrumfunctie) in Sliedrecht van educatie en voorlichting over voedselproductie in de stad.

Duurzaam en biologisch

Met de keuze voor biologische productie sluit de Sociale Moestuin aan bij hedendaagse trends (gezond, duurzaam) en kan zij zich onderscheiden van de reguliere markt. Omdat Sliedrecht geen biologische winkel is gevestigd, ligt er voor de Sociale Moestuin een kans dit gat op te vullen. Erkend biologisch produceren en verwerken volgens SKAL is voor een vrijwilligersorganisatie met zoveel sociale controle niet direct nodig.

Duurzaamheid wordt vertaald naar een gezonde en realistische exploitatie die past bij een vrijwilligersorganisatie. De Stichting Vrienden van de Sociale Moestuin is, als groep Sliedrechtenaren die het initiatief van de Sociale Moestuin een warm hart toe dragen, een belangrijke voorwaarde om zaken (financieel) mogelijk maken die de Stichting Sociale Moestuin zelf niet kan realiseren.

Educatie en voorlichting (centrumfunctie)

De moestuin wil bijdragen aan voorlichting en educatie op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid. Meewerken op de tuin maakt de mensen opnieuw bewust van de herkomst, kwaliteit en de waarde van voedsel. Het creëert een groter bewustzijn omtrent het hele voedselsysteem en onze relatie met voedsel. Er zijn talloze mogelijkheden dit voor specifieke doelgroepen in te vullen. Zoals de aanleg van schooltuintjes in samenwerkingsverbanden met scholen, het bouwen van een insectenhotel, het organiseren van kookbijeenkomsten/cursussen, lezingen en thema-activiteiten, etc. Het ligt voor de hand dergelijke activiteiten op te pakken (wat ook al gebeurt) in samenwerking met het nabij gelegen Natuur en Milieu Educatie Centrum.

Slagvaardige organisatie

Uit het onderzoek komen een aantal cruciale onderwerpen naar voren. Zaken die van belang zijn om tot een slagvaardige organisatie en uitvoering van de Sociale Moestuin in Sliedrecht te komen. Komende jaren zijn veel korte termijn acties noodzakelijk voordat het bestuur zich kan richten op verdere invulling van een lange termijn ontwikkeling. Omdat niet alles tegelijk kan, is het belangrijk keuzes te maken en prioriteiten te stellen om alles behapbaar te houden. De belangrijkste aandachtspunten zijn:

- 1 Borgen van continuïteit via een krachtig stabiel bestuur;
- 2 Aansturing, ondersteuning en beloning van vrijwilligers;
- 3 Invullen van goede relaties en maken van heldere afspraken met 'buren', samenwerkingspartners en gemeente;
- 4 Exploitatie.

Ad1 Balans zoeken

Het initiatief heeft al heel veel voor elkaar gekregen. Het is nu zoeken naar een balans tussen grootse ambities, de vaart erin houden en het ook allemaal behapbaar houden. Het is al een hele opgave het ontstane enthousiasme vast te houden. Het vasthouden aan doelen die in alle redelijkheid gezien niet haalbaar zijn kan daar afbreuk aan doen. Daarom is het belangrijk dat bestuursfuncties helder zijn ingevuld en taken evenredig over bestuursleden zijn verdeeld. Zo kan worden vermeden dat alles op één of enkele personen terecht komt. Het bestuur moet zich realiseren dat vrijwilligers vaak maar beperkte verantwoordelijkheid willen en kunnen dragen. Het vooropgezette plan van een hoofdverantwoordelijke vrijwilliger voor het reilen en zeilen van de productie en een hoofdverantwoordelijke vrijwilliger voor de aansturing van de mensen op de tuin is een verstandige keus. Het is nu zaak dat er snel iemand gevonden wordt die die tweede rol van aansturing van de vrijwilligers op zich kan en wil nemen. Iets dat nu door twee bestuursleden zelf wordt opgevangen en wat tot een te grote belasting leidt.

Ad 2 Betaalde kracht is te ambitieus

Professionalisering in de vorm van een full time betaalde bedrijfsleider is op termijn geen optie, en een te ambitieuze doelstelling; een oplossing kan (mogelijk) gevonden worden in een deeltijd ZZP-er. Hetzelfde geldt voor het idee van het opzetten en ontwikkelen van satelliettuinen. De Sociale Moestuin moet de focus leggen op 'het ontwikkelen van een bruisende vrijwilligers organisatie'. Het realiseren van deze doelstelling vraagt wel om vrijwilligers met een hoge mate van professionaliteit en een professioneel georganiseerd bestuur.

Ad 3 Communicatie

Voor goede verstandhoudingen is het van belang om partijen in de directe omgeving regelmatig persoonlijk te betrekken bij en op de hoogte te houden van ontwikkelingen op de moestuin. Hier liggen de kansen voor toekomstige samenwerkingsverbanden zoals mogelijk met volkstuinders.

Ad 3 Actieve participatie van de gemeente

Een verdere ruimtelijke integratie (zie ook het studentenwerk) in een parkachtige omgeving van de Sociale Moestuin en de andere activiteiten in het gebied biedt kansen om van dit gebied een bruisende sociale ontmoetingsplek van en voor Sliedrechtse te maken. De Sociale Moestuin kan als katalysator fungeren bij ontwikkeling van het parkgebied rondom de moestuin. Ontwikkeling van dit gebied is echter geen verantwoordelijkheid van het bestuur maar van de lokale overheid.

Ad 3 Doelgroepen

De Sociale Moestuin is er voor alle Sliedrechtse. Elkaar ontmoeten op de tuin is het streven. De belangrijkste focusgroep zijn vooralsnog de vrijwilligers op de tuin. Dit zijn de mensen die de tuin moeten opbouwen en draaiende houden. De eerste samenwerkingsactiviteiten op de tuin krijgt al vorm via de schooltuinen. Het wel zaak goed na te denken over de begeleiding van (specifieke) groepen. Van de vrijwilligers kan geen eindverantwoordelijkheid verlangd worden. Bij veel zorg en aandacht behoeftige groepen is het dan ook zaak goede afspraken te maken met bijvoorbeeld zorginstanties over de (professionele) begeleiding.

Ad 4 Monitoring & boekhouden

Het bestuur werkt vanuit het principe: 'de eigen broek ophouden'. Dit past uitstekend bij het sociale karakter wat de moestuin uit wil dragen, maar er is nog geen ervaring of dit lukt. Er liggen tal van mogelijkheden om inkomsten te verwerven en die nu ook al worden ingezet (o.a. verkoop eigen product, sponsoring, prijsvragen, subsidiëring); het opbrengstniveau en de productkwaliteit van de huidige locatie zijn vooralsnog ongewis; oprichting van een kas biedt mogelijkheden het assortiment te vergroten en seizoenen verlengen. Via de Vrienden van de Moestuin (ANBI status) zijn bescheiden investeringen, giften en gerichte participatie vanuit de middenstand in zekere zin gewaarborgd. Zodra de Sociale Moestuin draait wordt aanbevolen jaarlijks een analyse van de opbrengsten, inkomsten en uitgaven op te stellen om zicht te houden op ontwikkeling van de financiële situatie. Dit betekent dat alle inkomsten (inclusief wat gratis wordt verkregen van sponsors of weggeven aan b.v. vrijwilligers) en uitgaven moet worden vastgelegd.

Bijlage

Wet en regelgeving

De overheid stelt regels aan de verkoop, verwerking en bereiding van producten. Als producent die zijn of haar producten vanaf de boerderij (aan huis, huisverkoop) wil gaan verkopen, kan men te maken krijgen met de wet- en regelgeving voor de verkoop aan de consument.

Bestemmingsplan: regels voor huisverkoop

De wetgeving voor huisverkoop is in de praktijk vaak een 'grijs' gebied. Elke gemeente heeft in het bestemmingsplan, dat rust op de bedrijfslocatie, weliswaar specifieke regels vastgelegd. Het verschilt dus per gemeente wat men verstaat onder huisverkoop¹². Gemeentes gaan hier verschillend mee om omdat meerdere belangen meespelen zoals concurrentie voor de middenstand¹³, een initiatief dat de burger betreft bij lokale voedselproductie of het initiatief zich richt op specifieke activiteiten voor bepaalde doelgroepen.

Discussie t.a.v. bodemkwaliteit en stadslandbouw: <http://www.eetbaarrotterdam.nl/2011/07/eetbaar-groen-op-stedelijke-bodem-meer-mogelijk-dan-gedacht/>

Voorbeeld van stadslandbouw in beleid in Amsterdam:

<http://www.amsterdam.nl/gemeente/organisatie-diensten/dmb/publicaties/bo-gro-0/nota-bodem/>

Hygiëne

De hygiënevoorschriften van levensmiddelen staan vastgelegd in de Europese wetgeving 'Algemene levensmiddelenverordening' (General Food Law). Deze wetgeving heeft betrekking op producten die een producent zelf maakt, maar ook op producten van derden die verkocht worden in een boerderijwinkel. In de 'Algemene levensmiddelenverordening' staat onder andere dat er per levering bijgehouden moet worden van wie de producten zijn ingekocht en aan wie ze zijn doorverkocht (met uitzondering van verkoop direct aan de consument). Daarnaast is men verplicht om ongeschikte of schadelijke levensmiddelen te melden bij de Voedsel en Waren Autoriteit. In de 'Algemene levensmiddelenverordening' is ook opgenomen dat elk bedrijf dat levensmiddelen verkoopt verplicht is om te werken volgens een HACCP- of voedselveiligheidsplan. In een voedselveiligheidsplan staan onder andere de hygiëne-eisen die bij bereiding, behandeling en verkoop van levensmiddelen gelden en de voorschriften waar bedrijfsruimtes aan moeten voldoen. Overigens is voor de verkoop van onbewerkte producten, zoals groentes, geen voedselveiligheidsplan verplicht.

In geval de Sociale Moestuin start met eigen bereidingen (bijvoorbeeld jam maken) of horeca-activiteiten dan is een HACCP- of voedselveiligheidsplan verplicht.

Etikettering

Informatie op een etiket moet eenduidig zijn, correct en eenvoudig te begrijpen. Volgens de Warenwet moeten levensmiddelen aangeduid worden met een correcte benaming en moeten de ingrediënten traceerbaar zijn. In het algemeen geldt dat er op het etiket de volgende informatie moet staan: productnaam, ingrediënten, hoeveelheid, houdbaarheidsdatum en wijze van bewaren en allergie informatie. Deze regels omtrent etikettering gelden alleen voor voorverpakte levensmiddelen. Onverpakte levensmiddelen, zoals appels en aardappelen, volstaan met de productnaam op een bord of op de kist.

Biologisch produceren: SKAL (www.skal.nl)

Ieder Nederlands bedrijf dat biologische producten wil produceren (telen, bereiden), verhandelen of opslaan moet zich bij de nationale toezichthouder SKAL registreren en laten certificeren. Met een certificaat kan een producent aan afnemers aantonen dat men biologisch produceert. De certificering is gebaseerd op Europese wetgeving (biologische verordening). Voordat een biologisch perceel, gewas of product met 'biologisch' aangeduid mag worden, moet men eerst "omschakelen". Dit betekent dat de omschakelaar zich wel al houdt aan alle biologische regels (o.a. vruchtwisseling en bemesting),

¹² In de vestigingswet die tot 2001 geldig was, werd huisverkoop gezien als 'detailhandel' zodra meer dan 5% van de totale omzet bestaat uit elders ingekochte producten. Sommige gemeenten die hun bestemmingsplannen niet hebben aangepast hanteren deze normen nog.

¹³ Een kans is de middenstand te betrekken

maar dat de percelen dit nog niet zijn. Pas na de vastgestelde periode is het betreffende perceel biologisch. Voor één- en tweejarige gewassen bedraagt de omschakelingsperiode 2 jaar; voor overige gewassen zoals fruit is dat 3 jaar. Gecertificeerde bedrijven worden tenminste 1 maal per jaar gecontroleerd. Naast de eenmalige registratiebijdrage dient een jaarlijkse bijdrage met eventuele toeslagen te worden afgedragen (zie tarievenblad SKAL).

De Sociale Moestuin zet in op biologisch, maar heeft als hoofdfocus lokaal geproduceerd voedsel. Een kleinschalig initiatief als de Sociale Moestuin heeft een biologisch certificaat als SKAL niet nodig.

Tabel 2 Regelgeving huisverkoop.

Onderwerp:	Informatie bij:	Bijzonderheden:
Verkoop eigen producten	Gemeente	Afhankelijk van bestemmingsplan
Toestemming verkoop van producten van derden	Gemeente	Afhankelijk van bestemmingsplan
Algemene informatie starters	Kamer van Koophandel www.kvk.nl	Starterspakket verkrijgbaar
Hygiëne verkoop verwerkte producten	Voedsel en Waren Autoriteit www.vwa.nl Productschap Zuivel Productschap Tuinbouw Bedrijfschap voor de Horeca en Catering	Voedselveiligheidsplan verplicht. Een hulpmiddel bij het opstellen van een voedselveiligheidsplan zijn de diverse hygiënecodes
Tracking and tracing	Voedsel en Waren Autoriteit	Noteren aangekochte grondstoffen en/of eindproducten van derden
Hygiëne bereiding producten	Kamer van Koophandel Voedsel en Waren Autoriteit, Bond van Boerderij-Zuivelbereiders	Voor kaasbereiders: Hygiënecode voor de Boerderijzuivelsector
(Product) Aansprakelijkheid	Verzekeringen	Opnemen in bestaande verzekering
BTW-afdracht	Belastingdienst, www.belastingdienst.nl	KOR-regeling
Biologisch produceren	Stichting SKAL	website SKAL

Bron: LTO werkgroep product & afzet, 2005.

Literatuur

- Dam, R., van, R. During, I. Salverda, Burgers en landschap DEEL2, trends en theorieën over betrokkenheid van burgers, dec. 2008.
- Drenth, Y., 2012. Tuinpark Sliedrecht, Waar cultuur en natuur samenkomen (afstudeerscriptie Van Hall Larenstein).
- Hoeven, van der, N. en D.J. Stobbelaar, 2006. De meerwaarde van tuinparken; De betekenis van tuinparken in een stedelijk omgeving". Wageningen UR, Wetenschapswinkel, mei 2006. Rapport 222.
- Janssens, S.R.M., 2010. Van voedselbank naar voedseltuin Een haalbaarheidsonderzoek, Wageningen UR, Wetenschapswinkel, Rapportnummer 267.
- Janssens, S.R.M., 2011. Van voedseltuin naar Voedselbank?; een haalbaarheidsonderzoek.
- Kruit, J., Blitterswijk, H., november 2009. Een Nieuwe Koekelt, Kloppend groen hart van Ede. Wageningen UR, Wetenschapswinkel. Rapport nr. 258.
- Kruit, J., juni 2011. Zutphens verscholen havengebied. Participatieve planontwikkeling voor de Marsuiterwaarden, een groenblauwe oase in de stad. Wageningen UR, Wetenschapswinkel. Rapport nr. 271.
- Kruit, J., Veer, P., april 2011. Bewonersparticipatie in het openbaar groenbeheer. 'State of the art' na vijf jaar zelfbeheer in de wijk EVA-Lanxmeer (Culemborg). Wageningen UR, Wetenschapswinkel. Rapport nr. 270.
- Lenders, W., 2012. Sociale moestuin Sliedrecht, Herinrichting sportterrein Thorbeckelaan/Burg. Feitsmapark (afstudeerscriptie Van Hall Larenstein).
- Lent, M. van, 2012. Sociale ontmoeting Sliedrecht, Inrichtingsplan Sociale moestuin Sliedrecht (afstudeerscriptie Van Hall Larenstein).
- LTO werkgroep product & afzet, 2005. Regelgeving huisverkoop; verkoop vanaf de boerderij.
- Noorduijn, L. en A. Wals, 2003. Een tuin voor de hele buurt. Wageningen UR, Wetenschapswinkel, mei 2006. Rapport 192.
- Peer, D. A. van, 2012. Beweeg en gezondheidspark in Sliedrecht, Ontwerprapportage Sportpark Thorbeckelaan en Burg. Feitsmapark (afstudeerscriptie Van Hall Larenstein).
- Salverda, I., R. van Dam, Burgers en landschap DEEL1, voorbeelden van burgerparticipatie en maatschappelijk initiatief, dec. 2008.
- Sint, Waronne, 2011. Vers uit de regio, Een onderzoek naar de potentie van streekproducten in Noordwest-Holland. Kamer van Koophandel Noordwest-Holland & Agriboard Noord-Holland Noord.
- SKAL, Informatieblad biologische teelt van gewassen.
- Veer, P., mei 2011. Op weg naar Park Essenburg. Advies aan Bewonersgroep ProGroen Rotterdam. Wageningen UR, Wetenschapswinkel. Rapport nr. 280.

Visser (Jurriaan), Kentin (Annemoon), Wang (Xi), Laurenz (Sebastian), Tiwari (Sita), Kharel (Menila), ACT team 808, april 2011. A Feasibility Study: Community Vegetable Garden Sliedrecht. An Academic Consultancy Training report as part of the MSc programme at Wageningen University.

Wiel, H. van der, 2004. Tuinen in een landschap van steen. De betekenis van groen voor een leefbare buurt. In de serie: neem de natuur in De Wijk in de natuur. Landelijk Centrum Opbouwwerk. Nu verkrijgbaar via MoVisie, Utrecht (www.movisie.nl).

WUR, 2009. Flyer Stadslandbouw; www.urban-agriculture.wur.nl.

Zie http://www.wetenschapswinkel.wur.nl/NL/projecten/projecten2010/voedseltuin_als_alternatief_voor_voedselbank.

Zoest, J. van, A. Nobel, K. van Breenen, P. Boekschoten en H. Baas, 2009. Tuinen van Amsterdam. Hoe een verrommelend landelijk stadsrandgebied gaat veranderen in een eigentijds groen recreatiegebied. Themanummer PlanAmsterdam, 2009-1, Dienst Ruimtelijke Ordening, Amsterdam.

Figuur 21 In het kader van 'Groendichterbij' (een campagne van IVN, het Oranje Fonds, Buurtlink.nl & SME Advies en mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij) is de Sociale Moestuin in de prijzen gevallen. Ze gingen er vandoor met de publieksprijs en ontvingen 12.500 euro als ondersteuning voor het mooie initiatief.

Wageningen UR, Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T (0317) 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl

www.wageningenUR.nl/wetenschapswinkel

Wageningen UR (University & Research centre) ondersteunt met de Wetenschapswinkel maatschappelijke organisaties als verenigingen, actiegroepen en belangenorganisaties. Deze kunnen bij ons terecht met onderzoeksvragen die een maatschappelijk doel dienen. Samen met studenten, onderzoekers en maatschappelijke groepen maken wij inspirerende onderzoeksprojecten mogelijk.

